

TIME TO MOMO IN BERLIJN

Stap het vliegtuig uit en duik direct de nieuwste, hipste koffietent van de wijk in. Weet waar je de lekkerste *Currywurst* van de stad eet of een lokaal gebrouwen biertje tapt. In **time to momo** delen lokale auteurs uit liefde voor hun stad alleen de échte highlights met je. Zo sla je de drukke shopboulevards over en wandel je, terwijl je onderweg een must see meepikt, op je gemak naar de leukste conceptstores. Geniet van elke seconde en maak van je citytrip een feel good experience. 100% GOOD TIME!

NAAR BERLIJN!

Jij gaat Berlijn ontdekken! De stad van oost en west, van Checkpoint Charley, de Brandenburger Tor en de Reichstag, van biertuinen en curryworst en van creatieve types met linnen tasjes. Wat wij zo fijn vinden aan Berlijn is de diversiteit van de verschillende wijken. Allemaal met een eigen sfeer, een eigen centrum, bezienswaardigheden, winkels en restaurants. Of je nu van kunst houdt of van geschiedenis, uit wilt gaan tot in de vroege uurtjes of eindeloos wilt shoppen, voor iedereen is er de perfecte buurt. En lekker eten, dat kan echt in alle wijken. Wij laten je zien waar.

OVERTIME TO MOMO

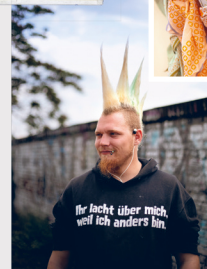
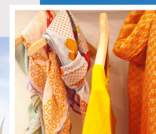
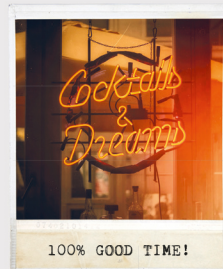
time to momo laat je lekker wandelen, in je eigen tempo de stad ontdekken en de local lifestyle beleven. Zonder dat je je hoeft voor te bereiden. We leiden je met onze routes langs de favoriete restaurants, cafeetjes, musea, galleries, winkels en bezienswaardigheden: langs de plekken in onze stad waar we zelf graag komen en een leuke tijd hebben. Dus misschien kom je ons wel tegen.

Geen van de adressen die we beschrijven heeft voor vermelding betaald, niet voor de tekst en niet voor de foto's. Alle teksten zijn geschreven door een onafhankelijke redactie. En dat geldt niet alleen voor de adressen in deze gids, maar ook voor de informatie in onze **time to momo app** en alle nieuwste tips, themaroutes, wijkinformatie, blogs en selectie van de leukste hotels op www.timetomomo.com.

Best tips ever!

ALGEMEEN

LOCAL
MAARTJE VAN OORS

STAD
BERLIJN

WERK & BEZIGHEDEN
BEELDREDACTEUR

In haar eerste jaar in Berlijn verkende ze (met haar drie kleuters en haar hond) elke hoek, elk park en elk Hinterhof van Mitte en Prenzlauer

Berg. Daarna kwamen de andere wijken aan de beurt. Naast precies weten waar je echt goed kunt eten en koffiedrinken (haar nieuwe favoriet: Der Laden), kan ze ook vertellen over dat oude gebouw aan de overkant van de straat. Bezorgt zowel haar opa van 94, hippe zus van 25 als vrienden een geweldige tijd.

Ook in Berlijn heerst een rookverbod in bars en restaurants, al wordt daar losjes mee omgegaan. Een vuistregel is: in kleine zaken (minder dan 75 m²) mag nog gerookt worden als er geen eten wordt geserveerd; grotere locaties hebben een aparte rookruimte en zijn verder rookvrij.

TYPISCH BERLIJN

Ook na de val van de Muur, de *Wende* (ommekeer), is Berlijn nog altijd geen echte eenheid. West blijft West, en Oost blijft Oost. Een echt centrum ontbreekt, maar elke wijk heeft zijn eigen leuke buurtjes, die *Kiez* worden genoemd.

Een eigenaardigheid is de huisnummering, die zelfs gevorderde Berlijnbezoekers tot wanhoop kan drijven. Even-oneven kennen ze hier niet. In plaats daarvan geldt het oude hoefijzerprincipe, dat nog uit het vroegere Pruisen stamt. Zo kan nummer 10 tegenover nummer 220 liggen. Een hulpmiddel zijn de kleine spiekbordjes onder de straatnaamborden, die aangeven welke nummers zich in het blok bevinden.

De meeste mensen in het voormalige West-Berlijn spreken goed Engels. In het Oosten zijn de bewoners (vooral mensen boven de veertig) opgegroeid met Russisch als tweede taal.

Op 1 mei is het Dag van de Arbeid. Dat wordt in Kreuzberg 'gevierd' met beruchte demonstraties, vooral rondom Kottbusser Tor.

NATIONALE FEESTDAGEN

Er zijn wat Duitse feestdagen waar je rekening mee moet houden. Op deze dagen zijn de winkels maar ook markten over het algemeen gesloten en kunnen

UP-TO-DATE NAAR BERLIJN?

KIJK OP WWW.TIMETOMOMO.COM VOOR DE LAATSTE TIPS
NIEUWE ADRESSEN + OPKOMENDE WIJKEN + POP-UPSTORES
+ CONCERTEN + FESTIVALS + NOG VEEL MEER

BEZIENSWAARDIGHEDEN

① De **Gedenkstätte Berliner Mauer** maakt op een indrukwekkende manier duidelijk welke invloed de Muur op het leven in Berlijn had. Er staat nog 220 meter oorspronkelijke grensmuur plus wachttoren – en er is een gedenkplaats. Loop ook binnen bij S-Bahnstation Nordbahnhof, dit was tijdens de DDR een (afgesloten) spookstation.

bernauer straÙe 111/119, www.berliner-mauer-gedenkstaette.de, u-bahn u8 bernauer straÙe, s-bahn nordbahnhof

⑬ De **Alexanderplatz** was het centrale plein van Oost-Berlijn in de DDR-tijd. De gebouwen in de omgeving hebben nog steeds een typisch Oost-Duitse sfeer, zoals Galeria Kaufhof, ooit de Oost-Berlijnse tegenhanger van het KaDeWe. Met de renovatie van het warenhuis en de komst van *mall* Alexa heeft het plein z'n oude rol als winkelcentrum van het oosten terug. Een publiekstrekker is de **Weltzeituhr**, waarvan je de tijd in verschillende wereldsteden kunt aflezen. alexanderplatz, s-bahn, u-bahn u2, u5, u8 alexanderplatz

⑭ Samen met de Brandenburger Tor is de **Fernsehturm** hét symbool van het verenigde Berlijn. Dit hoogste gebouw van Berlijn (368 meter) is een goed oriëntatiepunt. Neem de lift naar het uitzichtplatform of het ronddraaiende restaurant (op 207 meter) en geniet van het panorama. alexanderplatz, panoramastraÙe 1a, www.tv-turm.de, telefoon 030 247575875, open dagelijks mrt-okt 9.00-0.00, nov-feb 10.00-0.00, entree € 13, s-bahn, u-bahn u2, u5, u8 alexanderplatz

⑮ Het in de Spree gelegen **Museumsinsel** omvat enkele van de belangrijkste musea van Duitsland. Het **Altes Museum** herbergt werken uit de klassieke oudheid, de **Alte Nationalgalerie** toont 19e-eeuwse schilderkunst en het **Bode-museum** heeft een grote collectie beeldhouwkunst. In het **Pergamonmuseum** zijn archeologische schatten uit het Midden-Oosten te zien en het **Neues Museum** toont Egyptische kunst. Ook de **Berliner Dom** bevindt zich op het eiland. Aan de overkant verrijst het opnieuw opgebouwde **Berliner StadtschloÙ**. bodestraÙe 1-3, www.smb.museum, telefoon 030 424242, zie website voor tijden en prijzen, s-bahn, u-bahn u6 friedrichstraÙe

1961

①

①⑥ Het **Deutsches Historisches Museum** (DHM) ligt net naast het Museumsinsel. De vaste tentoonstelling is in het oude gebouw aan Unter den Linden. In de moderne aanbouw zijn tentoonstellingen over de (nabije) geschiedenis van Duitsland. Tip: neem de ingang Hinter dem Gießhaus, daar zijn de rijen beduidend korter.

unter den linden 2, www.dhm.de, telefoon 030 20304444, open dagelijks 10.00-18.00, entree € 8, s-bahn, u-bahn u6 friedrichstraße

①⑨ De **Gendarmenmarkt** is met zijn romantische architectuur en twee koepelkerken ongetwijfeld een van de mooiste pleinen van Berlijn. 's Zomers zijn er voor het Konzerthaus klassieke openluchtconcerten, 's winters een kerstmarkt. gendarmenmarkt, u-bahn u2 stadtmittel, u6 französische straÙe

②⑦ Op 13 augustus 1961 begonnen Oost-Duitse soldaten met de bouw van de Muur. Het Mauermuseum bij grenspost **Checkpoint Charlie** vertelt het verhaal van de meestal weinig succesvolle vluchtpogingen. Buiten staat een kopie van het vroegere wachthuisje.

friedrichstraße 43-45, www.mauer-museum.de, telefoon 030 2537250, open dagelijks 9.00-22.00, entree € 12,50, u-bahn u6 kochstraße

②② Op de plek waar de SS en de Gestapo de meest wrede methodes voor de onderdrukking en vervolging van politieke tegenstanders uitbroedden, bevindt zich nu **Topographie des Terrors**. Deze tentoonstelling is de aangewezen plek om je historisch bewustzijn op te frissen voordat je verder loopt in dit van nazigeschiedenis doordrenkte stuk Berlijn.

niederkirchnerstraße 8, www.topographie.de, telefoon 030 25450950, open dagelijks 10.00-20.00, entree gratis, s-bahn, u-bahn u2 potsdamer platz, u6 kochstraße

②③ In museum **Martin-Gropius-Bau** zijn spraakmakende tentoonstellingen. Bijzonder is dat veel kunstenaars speciale kunstwerken voor de ruimte maken, zoals Ai Weiwei en Anish Kapoor. Koop je kaarten online en vermijd de wachtrij. niederkirchnerstraße 7, www.berlinerfestspiele.de/gropiusbau, telefoon 030 254860, open wo-ma 10.00-19.00, soms afwijkend: zie website, entree € 10 (varieert), s-bahn, u-bahn u2 potsdamer platz

③① Wentelteefjes (*French toast*), *Weißwurst* en *Weizenbier*. ‘Spectaculair eenvoudig’ heet de menukaart van **Keyser Soze** te zijn. Misschien gaat dat wel op voor de hele zaak. Altijd vol, altijd gezellig en altijd dendert de S-Bahn onder de zaak door.

tucholskystraße 33, www.keyser-soze.de, telefoon 030 28599489, open dagelijks 7.30-3.00, prijs € 10, s-bahn oranienburger straÙe

③③ De **Ehemalige Jüdische Mädchenschule** heeft een woelige historie. Het pand was compleet vervallen, maar nu is het opgeknapt en kun je er eten. Pauly Saal is een toprestaurant dat herinnert aan de jaren 20. Bij Mogg, aan de andere kant, eet je Joodse delicatessen als pastrami sandwich en matseballensoep. Ook in het pand: galleries en Museum the Kennedys.

auguststraße 11-13, www.maedchenschule.org, zie website voor tijden en prijzen, u-bahn u6 oranienburger tor, s-bahn oranienburger straÙe

SHOPPEN

② De **Brunnenstraße** is een lange straat vol galleries, winkels en goede adressen voor een kop koffie of een lunch. Kijk zeker binnen bij Objets Trouvés (nummer 169). Op nummer 19-21, op de hoek met de Invalidenstraße, staat het voormalige Warenhaus Jandorf tegenover het mooie Weinbergspark. Richting de Rosenthaler Straße vind je een veel gefotografeerde gevel met daarop de tekst: *Dieses Haus stand früher in einem anderen Land*.

brunnenstraße, u-bahn u8 bernauer straÙe, rosenhaler platz

④ In het eerste gedeelte van de **Invalidenstraße** vind je een heel stel nieuwe eetadressen, zoals Tommi’s Burger Joint en het Israelische Dyimalaya. Verderop zit de prachtige delicatessenwinkel Vom Einfachen das Gute. Of haal een flesje water voor onderweg bij de Ackerhalle, vroeger Markthalle VI, nu een normale supermarkt.

invalidenstraße, u-bahn u8 rosenhaler platz

⑤ **Ocelot** is een prachtige boekhandel: mooi ingericht en veel tafels met uitgestalde titels. Het kundige personeel helpt je graag. Er zijn zijtes én er is een

⁽¹⁴⁾ **Konnopke's Imbiß** is echt wereldberoemd vanwege de zelfgemaakte *Curry wurst* (worst met currysaus), een typisch Berlijnse delicatessen. Onder het spoor staan de Berlijners in de rij, van bouwvakker tot zakenman.

schönhauser allee 44b, www.konnopke-imbiss.de, telefoon 030 4427765, open ma-vr 10.00-20.00, za 12.00-20.00, prijs € 1,90, u-bahn u2 eberswalder straße

⁽¹⁸⁾ **Osmans Töchter** is een van de betere Turkse restaurants van Berlijn. Het is een licht en vrolijk restaurant waar de moderne keuken van Istanbul geserveerd wordt, op schalen om te delen met je tafelgenoten. Reserveren is verstandig.

pappelallee 15, www.osmanstoechter.de, telefoon 030 32663388, open dagelijks 17.30-0.00, prijs € 12, u-bahn u2 eberswalder straße

⁽²⁵⁾ **Alois S.** (vernoemd naar de schrijver Alois Senefelder, net als de straat) is een gezellig restaurant met een groot terras en een speeltuin. Op de kaart staan tapas en wat eenvoudige Spaanse hoofdgerechten. Belangrijke voetbalwedstrijden kun je hier live bekijken.

senefelder straße 18, www.aloiss.de, telefoon 030 44719680, open ma-za 16.00-2.00, zo 11.00-2.00 (winter korter), prijs tapas € 4, schotel € 10, s-bahn prenzlauer allee

⁽²⁶⁾ De **Helmholtzplatz** staat bekend om de ouders met kleine kinderen die 's middags vanaf een uur of drie het plein bevolken. Midden op het plein vind je dan ook een grote speeltuin en café Kiezkind, waar kinderen binnen in een grote zandbak kunnen spelen terwijl de ouders genieten van hun *Milchkaffee*. Randon zitten leuke winkels en horeca. Loop eens een rondje om je keuze te maken. Voor de lunch raden wij Liebling aan, een biertje drink je bij Wohnzimmer (zo'n echte Berlijnse zaak, het hele interieur lijkt van de vlooiemarkt te komen) en 's avonds moet je om de hoek zijn; daar zit Sasaya (Lychener Straße 50), een goed Japans restaurant. Twee van onze favorieten hebben hier ook een vestiging geopend: Sankt Oberholz voor koffie en Victoria met Albert met toffe woonaccessoires en leuke kleding. Loop zeker even binnen bij VAL, *where sustainability meets design*, vol duurzame Scandinavische producten. helmholtzplatz, s-bahn prenzlauer allee, u-bahn u2 eberswalder straße

BEZIENSWAARDIGHEDEN

① Twee jaar na de bouw van de Muur ging **Kino International** open. Het was het paradepaardje van de filmindustrie in de DDR. Ook restaurant Moskou aan de overkant staat op de monumentenlijst. Dit stukje Karl-Marx-Allee is een must voor geïnteresseerden in architectuur.

karl-marx-allee 33, www.kino-international.com, zie website voor tijden en prijzen,
u-bahn u5 schillingstraße

③ De twee markante torens van de **Frankfurter Tor** flankeren de imponerende **Karl-Marx-Allee**. De monumentale woonblokken aan weerszijden van de 2,3 kilometer lange boulevard geven een sfeer die je eerder in Moskou dan in Berlijn verwacht. Maar dat is niet gek: de 'arbeiderspaleizen' werden in de jaren 50 gebouwd met de Sovjetstad als voorbeeld. Ze zijn opgetrokken in *Zuckerbäckerstil*, met kitscherige versieringen, zuilen en zandkleurig tegelwerk.

karl-marx-allee, u-bahn u5 frankfurter tor

②7 Het oude bakstenen fabrieksterrein **Oberbaum City** stond vroeger ook bekend als 'Lampenstadt'. Hier produceerde Osram ooit gloeilampen. In de opgeknapte industriële panden zitten nu veel (nieuwe media) bedrijfjes.

warschauer platz / rotherstraße, s-bahn, u-bahn u1 warschauer straÙe

②9 Berlijn heeft meer bruggen dan Venetië en de **Oberbaumbrücke** is veruit de mooiste. Eind 19e eeuw werd de rode, bakstenen brug gebouwd als douanekantoor voor boten die de stad in wilden. Tijdens de Koude Oorlog fungeerde hij als grenspost tussen Oost- (Friedrichshain) en West-Berlijn (Kreuzberg). Vooral 's avonds is de brug sprookjesachtig.

warschauer straÙe / skalitzer straÙe, s-bahn, u-bahn u1 warschauer straÙe

③0 De Spree vormde hier vroeger de grens tussen Oost- en West-Berlijn. In de Mühlenstraße vind je aan het water het langste bewaard gebleven stuk van de Berlijnse Muur. Na de val van de Muur beschilderden 118 kunstenaars uit 21 landen dit stuk van 1,3 kilometer lang. Het kreeg de naam **East Side Gallery**. In 2009, 20 jaar na de val van de Muur, is de East Side Gallery gerenoveerd.

mühlenstraße, www.eastsidegallery-berlin.de, s-bahn, u-bahn u1 warschauer straÙe

⑫ Het **Michelberger Hotel** heeft, naast fijne kamers om te overnachten, ook een toffe bar en restaurant. Ontbijten kan er elke dag, diner is er van dinsdag tot en met zondag. In de keuken werken ze met lokale producten, de menukaart is klein maar fijn. Denk aan frisse salades en soep, maar ook vlees en vis. Ook voor vegetariërs staat hier genoeg op de kaart.

warschauer straße 39-40, www.michelbergerhotel.com, telefoon 030 29778590, open ontbijt ma-vr 7.00-11.00, za-zo 8.00-12.00, lunch ma-vr 12.00-15.00, diner di-zo 19.00-23.00, prijs € 16, s-bahn, u-bahn u1 warschauer straße

SHOPPEN

④ Mooie pennen en lederen mapjes om ze in te bewaren: **Schoene Schreibwaren** is een paradijs voor wie nog graag met inkt schrijft. Ook vind je hier goede potloden en schrijfmappen. Naast de winkel zit een boekbinderij. De daar gemaakte notitieboekjes en fotoalbums vind je in de winkel terug. Een tweede winkel zit in Mitte, aan de Weinbergsweg nr. 21.

niederbarnimstraße 6, www.schoeneschreibwaren.com, telefoon 0176 62893430, open ma-vr 10.00-19.00, za 10.00-18.00, u-bahn u5 samariterstraße, frankfurter tor

⑤ Wie z'n huis graag inricht met bijzondere meubels uit de jaren 50 en 60 is bij **Liebe Möbel Haben** aan het goede adres. Het staat vol designklassiekers, veelal uit Scandinavië en Italië. Naast stoelen en tafels zijn er ook lampen en accessoires te koop die misschien nog net in je koffer passen.

boxhagener straße 113, www.liebemoebelhaben.de, telefoon 030 64490239, open di-vr 12.00-18.00, za 11.00-17.00, u-bahn u5 frankfurter tor

⑥ Het aantal *Spätis* in de stad is gigantisch: kleine winkels met drank, snoep en sigaretten. Je zou bijna vergeten dat er ook nog andere drankwinkels zijn, zoals **Getränkefeinkost**. Als je in bijzondere drank geïnteresseerd bent, moet je zeker even binnenlopen: 350 soorten bier, 100 soorten limonade en, echt, nog veel meer.

boxhagener straße 24, www.getraenkefeinkost.de, telefoon 030 25933800, open ma-vr 13.00-20.00, za 11.00-20.00, u-bahn u5 frankfurter tor

BEZIENSWAARDIGHEDEN

① In het **Käthe-Kollwitz-Museum** kom je alles te weten over een van de bekendste Duitse kunstenaressen. Kollwitz (1867-1945) maakte beelden, tekeningen, etsen en litho's. Ze was een sociaal bevoegen vrouw die via haar kunst de ellende van de twee wereldoorlogen wilde tonen.

fasanenstraße 24, www.kaethe-kollwitz.de, telefoon 030 8825210, open dagelijks 11.00-18.00, entree € 6, u-bahn u1 uhlandstraße

⑤ De **Savignyplatz** is aangelegd in het begin van de 19e eeuw en heeft de concurrentie van het Oosten goed doorstaan. Het is nog altijd een plein met allure, met veel restaurants, galleries, een boekwinkel onder de S-Bahn-bogen en een mooie schoenenzaak.

savignyplatz, s-bahn savignyplatz

⑫ Voorheen zat fotografiemuseum **C/O Berlin** in het oude postkantoor in Mitte, nu is het gevestigd in het Amerika Haus. Kijk op de website voor actuele tentoonstellingsinformatie.

hardenbergstraße 22-24, www.co-berlin.org, telefoon 030 28444160, open dagelijks 11.00-20.00, entree € 10, s-bahn, u-bahn u2, u9 zoologischer garten

⑬ Hij werd in 1920 geboren in Berlijn als Helmut Neustädter. Net na zijn dood in 2004 werd dit museum voor de beroemde fotograaf opgericht: de **Helmut Newton Foundation**. In een imposant pand zijn wisselende tentoonstellingen van Newtons werk te zien, en dat van zijn vrouw, de fotografe Alice Springs.

jebensstraße 2, www.helmutnewton.com, telefoon 030 31864856, open di-wo & vr 10.00-18.00, do 10.00-20.00, za-zo 11.00-18.00, entree € 10, s-bahn, u-bahn u2, u9 zoologischer garten

⑱ Nergens is de verwoestende uitwerking van de bombardementen tijdens de Tweede Wereldoorlog nog zo goed zichtbaar als bij de **Gedächtniskirche**. De kerkruïne, samen met de nieuw gebouwde achthoekige kerkzaal een van de belangrijkste monumenten in de stad, wordt sinds 2010 ingrijpend gerenoveerd.

breitscheidplatz, www.gedaechtniskirche-berlin.de, telefoon 030 2185023, open dagelijks 9.00-19.00, entree en rondleiding gratis, u-bahn u1, u9 kurfürstendamm

①7 Zin in een lekkere pizza? Ga dan naar **L'Osteria**, een bekende keten in Duitsland, maar hier in mooi interieur. Je eet er Italiaans in een drukke, gezellige omgeving. Er worden reusachtige pizza's geserveerd, maar er zijn ook lekkere pasta's. Het dessert mag je niet overslaan.

budapester straÙe 40, www.losteria.de, telefoon 030 25794325, open ma-za 11.00-0.00, zo 12.00-0.00, prijs € 10, s-bahn, u-bahn u2, u9 zoologischer garten

②2 De figuur **Stagger Lee** werd van moordenaar tot legende en stond model voor songs van Bob Dylan tot Nick Cave. Het is ook de naam van een van de leukste bars van Schöneberg: eentje in western-saloonstijl. Drink een Mint Julep cocktail in een lederen loveseat en ga om te roken door de klapdeuren. Net of je in een westernfilm bent beland...

nollendorfsraÙe 27, www.staggerlee.de, telefoon 030 29036158, open dagelijks 19.00-2.00, prijs € 9, u-bahn u1, u2, u3, u4 nollendorfsplatz

②5 Uit het nostalgische gevoel dat 'vroeger alles beter was' ontstond in 2007 *Kaffeestube* **Sorgenfrei**. De eigenaren hebben een voorliefde voor de jaren 50 en 60, en dat is te zien aan de inrichting van deze voormalige slagerij. Ook de menukaart heeft een retro tintje, met gerechten als toast Hawaï, soesjes en ander lekkers uit *Mutti's Küche*. Leuke bijkomstigheid: de meeste meubels, het servies en andere ouderwetse spulletjes kun je kopen.

goltzsraÙe 18, www.sorgenfrei-in-berlin.de, telefoon 030 30104071, open di-vr 12.00-19.00, za 10.00-18.00, zo 13.00-18.00, prijs € 6, u-bahn u1, u2, u3, u4 nollendorfsplatz

②6 In Berlijn zijn ontelbare Turkse eettentjes, en maar weinig echt toffe Turkse restaurants. **Meyan – Süßholz**, dat zoethout betekent, is er wel zo een. In de kasten staan delicatessen voor thuis en het servies is te koop. Middelpunt van de zaak is een grote vitrine, waarin al het eten is uitgesteld. Je kiest de hapjes die je lekker lijken (de keus is groot en moeilijk!) In het weekend is er ook een ontbijt. Aanrader!

goltzsraÙe 36, www.meyan-berlin.de, telefoon 030 75442540, open ma-vr 10.00-23.00, za 9.00-23.00, zo 10.00-18.00, prijs mezze € 5, u-bahn u1, u2, u3, u4 nollendorfsplatz